

Л.В. АНУЧИНА, канд. филос. наук, доц., НУ «ЮАУ ім. Я. Мудрого», Харків

В.Г. ГРИЦАНЕНКО, засл. худ. України, доц. ХДАК, Харків

ВИПРОБУВАННЯ ГЛОБАЛІЗАЦІЄЮ

Стаття присвячена проблемам глобалізаційних процесів, які впливають на розвиток сучасної української культури. Автори аналізують як позитивні, так і негативні наслідки впливу світових культур на національну культуру України, пропонують шляхи подолання негативних явищ, підвищення рівня національної самосвідомості, зміцнення духовності тощо, від яких залежить майбутнє української нації та її культури.

Статья посвящена проблемам глобализационных процессов, которые влияют на развитие современной украинской культуры. Авторы анализируют как позитивные, так и негативные последствия влияния мировых культур на национальную культуру Украины, предлагают пути преодоления негативных явлений, повышения уровня национального самосознания, укрепления духовности и др., от которых зависит будущее украинской нации и ее культуры.

Article is devoted to problems of globalization processes which influence development of modern Ukrainian culture. Authors analyze both positive, and negative consequences of influence of world cultures on national culture of Ukraine, offer ways of overcoming of the negative phenomena, increases of level of national consciousness, strengthening of spirituality, etc. on which depends is future the Ukrainian nation and its culture.

Сучасна українська культура розвивається, як і всі національні культури, в контексті світових культурних процесів, а також на фундаменті власних змістовних орієнтирів. Надзвичайно динамічний характер еволюції світової культури не оминув і вітчизняну культуру. Для неї притаманні швидкий темп оновлення цінностей, зміни орієнтаційних напрямів, різновекторність спрямувань тощо.

Прискорення процесу глобалізації, який є сьогодні визначальним для світової спільноти, не міг не відбитися і в культурі, в тому числі і в українській, яка, як відомо, довгий час функціонувала і розвивалася в замкненому просторі. Тільки після будівництва незалежної самостійної держави в Україні активізувалася співпраця зі світовими культурами. Цьому, крім всього іншого, сприяло масове переселення населення, міграція, поширення змішаних шлюбів, відкриття кордонів для мандрівників тощо. На підставі цього відчутним в Україні стало проявлення таких якостей, що за твердженням вчених, відрізняють глобалізацію: інтернаціоналізація, лібералізація, вестернезація, детериторізація.

Дійсно, навіть загальний, побіжний погляд на сучасну вітчизняну культуру надає можливості дійти висновку: процес взаємодії з іншими культурами та актуалізації їхніх цінностей став інтенсивним і розгалуженим;

поширення прав і свобод людини визначено пріоритетним; західноєвропейські життєві стандарти постають як зразкові, загальнолюдського значення; нарешті, Україна відкрила кордони для інших країн, забезпечуючи, зокрема, безвізовий режим пересування. Поступово в українському суспільстві формується тип сучасної людини – людини, орієнтованої на оновлення, на новаційність, на утвердження власної значущості, на високу самооцінку, на прагнення безмежної свободи.

Варто звернути увагу на те, що процес входження української культури в світовий культурний простір був стимульований тим, що для більшої частини українців приваблю вальними виявилися цінності західноєвропейського, американського кшталту – протилежні тим, які культивувалися в радянській системі. Відмова від марксистсько-ленінської ідеології призвела до того, що ідеологічна ніша залишилася «спустошеною», внаслідок чого її заповнювали привабливі для людини радянського минулого ціннісні настанови інших країн. Нагадаймо й про те, що українська спільнота характеризується відсутністю загальних пріоритетів, різновекторністю духовних спрямувань, серед яких – протилежні: російські та західноєвропейські, американські. Захоплення новими цінностями практично виключило критичне ставлення до них, сприяло розповсюдженню стандартизації, споживацьких настанов тощо.

Варто зауважити: сучасний культурний простір є різноманітним. Бурхливі зміни, які його охоплюють, роблять його мінливим, сповненим протиріч, навіть поляризованим. Тому, як відзначають сучасні культурологи, діалог культур позначається складностями, він болісний, позначений не тільки позитивними, а й негативними наслідками. Сьогодні у світовій культурі відчутний тиск найбільш розвинених (у першу чергу, в економічному та політичному відношенні) країн. Це значно ускладнює культурне партнерство, руйнує процес культурної співпраці, обмежує можливості самостійного, незалежного розвитку національних культур.

Відзнакою глобалізації є створення гомогенного культурного світу з єдиними цінностями, нормами, інститутами тощо. Яскравим прикладом цього може бути система освіти, яка зазнає уніфікації на основі зразків західноєвропейської освіти. Так, в Україні цей процес зумовив відмову від традицій національної школи (всіх ступенів – від середньої до вищої). Запровадження новацій в освітянській системі здійснюється без урахування менталітету народу, використання досвіду як вітчизняних педагогів (наприклад, В. Сухомлинського), так і певних освітянських закладів (зокрема, обмеження гуманітаризації та гуманізації навчально-виховного процесу у вищій школі). Ще одним свідченням гомогенізації культури є перетворення цінностей західноєвропейського зразку на загальносвітові, визнання їх найпрогресивнішими (пригадаймо: католицьке святкування Святого Валентина стало святом у православних країнах – в Україні, зокрема, воно настільки розпропагандовано, що визначається величезною кі-

лькістю населення, особливо молоді. Також популярним, поширеним серед молодих українців стало святкування хелюїна – антихристиянського явища).

Подібна «навала» невластивих національній культурі цінностей є загрозою знищення її традиційних фундаментальних основ. А супроводження цієї «навали» модернізації побуту, костюма, способу життя тощо загострює загрозу. Відсутність в Україні навіть спроби якось хоча б «змікширувати» негативні впливи подібного роду «полілогу» культур виступає підставою втрати самотності вітчизняної культури, втрати національної ідентичності.

До цього слід додати, що здійснення процесу модернізації культури в нашій країні має свою особливість. Вона полягає в тому, що певні модернізації ні зміни, які визначаються головними для культури, залишаються ще незавершеними, а перед суспільством вже ставляться інші завдання, також модернізаційного змісту, інколи протилежні тим, які реалізувалися раніше. Неузгодженість дій політичних діячів, керівників держави, несталість культурних пріоритетів, різновекторність культурних спрямувань тощо стає причиною того, що культурні орієнтири постійно коливаються у протилежні напрями. Наслідком є те, що вітчизняна культура розвивається одночасно в системі двох моделей вестернізації. Моделі, яка характеризується автоматичним перенесенням цінностей Західної Європи і США в духовний український простір. Модель друга пов'язана з тим, що вітчизняна культура «наздоганяє» ці культури – прагне поєднатися з ними, але за темпами актуалізації нових цінностей відстає, тому постійно знаходиться на узбіччі. Звичайно, це посилює той комплекс меншовартості, який сформований у нашого народу ще в минули часи.

Наявність у українців такої складової менталітету, як ексекютивність, багато в чому зумовлює неможливість швидкої переорієнтації на новації не, передбачає повільність культурних змін.

Ситуація ускладнюється ще й тому, що сьогодні в українському культурному «полі» співіснують декілька культурних начал, різних за своїми змістовними, ціннісними спрямуваннями. Серед них одне з головних міст займає соціалістична культура, яка і до цього часу залишається привабливою для значної частини населення, особливо старшого покоління. Водночас помітно підвищується значення національної культури, прагнення торкнутися її джерел, опанувати її скарбницю. Не можна не помітити поширення нових ціннісних пріоритетів, які породжені сучасними культурними настановами постмодерністського спрямування. Українська культура намагається також осмислити, засвоїти всі ті культурні змісти, які б дозволили їй увійти в світ, об'єднаний глобалізацією. Нарешті, неможливо відкидати те, що в системі нашої культури зберігається тяжіння до російської культури, яка в свою чергу не відмовляється від інтенсифі-

кації взаємин.

Стан сучасної української культури багатьма фахівцями визнається критичним. Свідомством цього є не тільки моральне зубожіння населення, а й релігійні конфлікти, панування «масового» мистецтва, зниження наукового потенціалу тощо. Духовну атмосферу сьогодення характеризує насиченість злом і агресією. Її носіями виступають, у першу чергу, ті, хто проголосив себе елітою суспільства, демонструючи «базарні» відносини на всіх рівнях: від стосунків у Верховній Раді до чисельних шоу на телебаченні. Доброзичливість і терплячість зникають поступаючись місцем хамству. Навіть теперішній голова Спілки письменників України проголошує, що добро втрачає актуальність, а зло є джерелом розвитку. Серед значної кількості населення визначальним в житті є досягнення матеріального благополуччя, накопичення багатства будь-якими засобами. Надматеріальне, духовне стає для цих людей чимось незрозумілим, химерним, воно зникає з їхнього життя.

У суспільстві запанувала «культура глухоти». Її цінностями є байдужість, відсутність поваги до людини, визначення її біомасою тощо. Саме вони постали в якості основоположних в житті пересічної людини. Людські відносини все в більшій мірі визначає утилітарний, раціональний, комерційний характер. У ньому немає місця родинним зв'язкам, дружнім стосункам, елементарній прихильності до людини.

Світ національних цінностей, ідеалів зазнає сьогодні кардинальних перетворень, які ведуть до змін ієрархії ціннісних орієнтацій. Традиційні для українців, визначені менталітетом, морально-естетичні настанови поступаються місцем іншим настановам, серед яких панівне місце належить самовпевненості, хижацтву, безвір'ю, байдужості, снобізму, гламуру тощо. Значна кількість наших співвітчизників перетворюється у таку собі маргіналізовану масу, налаштовану на споживання та звільнення від зусиль, яких вимагають розум та мораль. Головним для цих людей є отримання всього і зараз. Думки і життя інших людей втрачають для них значення. Практично людина втрачає душу і тому тільки зовнішньо залишається людиною.

Сучасні культурологи, констатуючи факт кризи української культури, підкреслюють, що її подолання можливо, крім всього іншого, завдяки реалізації таких завдань.

Збереження української мови як одного з головних чинників життя національної культури. Саме мова, як відомо є ознакою нації, забезпечує «входження» людини в культуру, сприяє утвердженню культурної ідентичності, виступає джерелом створення національних цінностей. Применшення значущості національної мови притаманне процесу глобалізації. Наслідок цього виявляється в руйнуванні національної спадковості, розриві зв'язку історичних часів, що призводить до знищення української культури.

Повернення до традиційної для українського народу християнської

культури, фундаментальною цінністю якої є діяльне співчуття, сердечне відношення до навколишнього світу, дозволить зміцнити національну самобутність, покласти край нівелюванню змістовної сутності культури. Наступ примітивного, відмова від моральних норм, утвердження безсердечного прагматизму, безмежного егоїзму тощо неможливо подолати без відродження тих моральних настанов, які закладені християнством. Сьогодні релігія отримує, за думкою фахівців, новий статус. Вона визнається фундаментом духовного пробудження, силою, яка може зупинити духовне зубожіння і зробити сенсом життя духовне самовдосконалення.

Важливим для української (як і будь-якої національної) культури є збереження національної пам'яті. Накопичення знань про минуле народу і засвоєння їх всіма його представниками безсумнівно потрібно вважати одним з нагальних питань часу. Історія є сховищем національної культури, відмова від цінностей, які в ньому збережені, призводить до розповсюдження, поширення цінностей інших культур. Останні підпорядковують собі національні цінності, руйнуючи тим самим фундамент національної культури.

Знання про минуле допомагають людині опанувати світ національної культури, досягнути її цінності, засвоїти ідеали, поєднати свої спрямування з її орієнтирами. Відсутність побідних знань веде до втрати людиною себе як особистості, перетворення в людину-робота, яка володіє тільки професійними навичками. Така людина не усвідомлює, хто вона, не розуміє та й не хоче пізнати, для чого живе, чого прагне. Маргінальне обличчя обумовлює її «розчинність» у масі, дозволяє іншим не звертати на неї уваги. Іншими словами, відмова від скарбниці власного – українського минулого веде до втрати людського в людині.

Збереження національної культури в значній мірі залежить від стану змісту мистецтва. У художніх творах, як відомо, зосереджуються головні морально-естетичні цінності народу, тому залучення до них сприяє актуалізації національних здобутків. Сучасне українське мистецтво позначене співпрацею зі світовим мистецтвом, знаходиться на його околиці. Очевидна його провінційність, в ньому присутня вторинність та прагнення визнання в колах інших держав. Українське мистецтво спрямоване на розважання публіки всіма засобами, на шокування її беззмістовними формами. Вітчизняне мистецтво втрачає гуманістичну основу, її національна спрямованість знищується. Проте тільки спрямованість мистецтва на підвищення національної самосвідомості є запорукою зміцнення національної культури.

Говорячи про сучасну українську культуру не можна не помітити, що процес глобалізації водночас став потужним стимулом її розвитку. Прагнення довести до світової спільноти свою значущість, розкрити самобутню скарбницю здобутків, отримати визнання в європейському, у першу чергу, світі, забезпечили прискорення темпів еволюції вітчизняної культури, спрямували поширення загальнолюдських цінностей і орі-

ентирів.

Але ті негативні наслідки, які пов'язані з процесом глобалізації, вимагають рішучих дій, спрямованих на їхнє подолання. Від нашої здібності осмислити сучасні культурні процеси, визначити шляхи підвищення рівня національної самосвідомості, зміцнення духовності тощо залежить майбутнє нації та її культури.

Список літератури: 1. Бычко В. Художественный апокалипсис культуры. 2-я кн. – М., 2008. 2. Панарин А.С. Православная цивилизация в глобальном мире. – М., 2002. 3. Сохань Л. Искусство житнетворчества. – Т. 2. – К., 2010. 4. Человек: соотношение национального и общечеловеческого // Сб. матер. международ. симпоз. (Зугдиди, Грузия, 19-20 мая 2004 г.). – Вып. 2. – СПб., 2004. 5. Шейко В.М. Культура. Цивілізація. Глобалізація. Т. 2. – Х., 2001.

Надійшла до редколегії 22.04.2012.